

into the artwork, the character of artistic generalization, the typing of real historical figures, prompted the author to explore the prototypes and peculiarity of their embodiment in the artistic images of the novel. The author compares the characters' names of the first publications with the final text variant, studies their characterological function and their concept role in the artistic theme of this work.

Key words: Ulas Samchuk, novel "The Sun from the West", newspaper "Svoboda" (New York), novel-report, prototype, Carpathian Ukraine, OUN.

УДК 801.81.821.162.2

Світлана Сафарян

ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ ТА ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ КОСМОЛОГІЧНІ МОТИВИ У ФОЛЬКЛОРНІЙ СПАДЩИНІ ДАВНЬОЇ РУСІ

У статті розглядаються актуальні питання інтертекстуальності, інтеркультурної комунікації, міжетнічної діалогічності тощо шляхом зіставлення фольклорних матеріалів різних народів індоєвропейської сім'ї. Зокрема, доведено багатовимірність єдиного історико-культурного фундаменту багатьох індоєвропейських традицій, досліджено співвіднесеність різних міфологічних систем та фольклорних тем з певною історичною епохою, охарактеризовано цілісну систему архаїчних структур, образів, сюжетів шляхом ідентифікації спільних космологічних мотивів у фольклорній спадщині різних індоєвропейських народів. З'ясовано, що коло міфопоетичних уявлень цих народів являє собою гармонійно структуровану світоглядну систему з чіткими космологічними атрибутами. Крім того, у статті окремо виділені праслов'янські космологічні мотиви, спільні для народів різних слов'янських груп: східної, західної та південної. Проаналізовано складність ідентифікації цих мотивів та названо її причини.

Ключові слова: фольклор, міфологія, індоєвропейський, праслов'янський, давньоруський, космологічний, мотив, образ, атрибут, обрядовий.

У сфері тлумачення творчої словесної діяльності людини особливе місце відводиться проблемі міграційних процесів у художній літературі, починаючи від найдавніших її витоків — фольклору. Дослідники переконливо доводять ідеї первинної спільності багатьох народів, навіть нині дуже віддалених, шляхом зіставлення та аналізу історико-літературних даних з найдавнішими фольклорними матеріалами. Найархаїчніші з цих матеріалів сягають міфології часів спільної індоєвропейської прабатьківщини праслов'ян, а також доби їхнього виокремлення із загального індоєвропейського масиву, становлення та консолідації окремих груп — східних, західних і південних слов'янських народів.

Детальному дослідженню, розшифруванню і навіть певній реконструкції найдавніших шарів духовної культури минулих епох присвячені праці багатьох поколінь науковців, починаючи з класичних робіт О. Афанасьева, В. Виноградова, Б. Грінченка, В. Іванова, М. Костомарова, Д. Лихачова, О. Потебні, В. Проппа, В. Топорова, І. Франка та ін. У сучасних наукових дослідженнях міфологічні уявлення давніх слов'ян

реконструюються у процесі порівняльно-історичного зіставлення з іншими індоєвропейськими міфологічними системами, з'ясовуються найважливіші елементи міфологічних уявлень праслов'ян шляхом аналізу міфологічних персонажів, їхніх імен, атрибутів та функцій (ритуально-обрядових, господарських, природничих тощо). Вагомий внесок у сучасне дослідження давньослов'янського фольклору зробили, зокрема, М. Дмитренко, М. Котляр, М. Москаленко, О. Моця, В. Ричка, О. Семенов, П. Толочко, Н. Яковенко та ін.

Актуальність обраного нами дослідження зумовлена сучасними процесами глобалізації інформаційного простору, за яких особливого звучання набуває збереження, а відтак певне декодування ознак ідентичності кожного народу з огляду на його культурні надбання та досягнення. Загальновідомо, що найважливішою складовою життя народу є культура як форма передачі та збереження його досвіду, джерело формування народного характеру і один з дієвих засобів виховання. Пізнаючи світ, кожний народ формує свою особисту картину світу, яка відображається у його традиціях, обрядах та фольклорі. У сучасному

літературному просторі, який формується зі складних інтертекстуальних переплетень, що поєднують різні культурні пласти, актуальною стає практика спілкування з фольклорною спадщиною минулих століть. У цій статті ми теж звертаємося до різних фольклорних традицій, визначаючи за мету дослідження спільних космологічних мотивів у фольклорі індоєвропейського та праслов'янського масиву.

Сучасні наукові дані допомагають реально усвідомити багатомірність та глибину єдиного історико-культурного фундаменту багатьох індоєвропейських народів, фольклорна спадщина яких є явищем складним та багатшаровим. Проте вважаємо, що бодай у найзагальніших рисах ми можемо співвіднести ті чи інші фольклорні теми, мотиви, образи з певною історичною епохою. Спочатку з'ясуємо, яка ймовірна періодизація явищ, що цікавлять нас у контексті нашого дослідження. Відповідно до багатьох сучасних археологічних, історико-культурологічних та лінгвістичних відомостей найдавніші установлені територіальні межі проживання представників стародавньої індоєвропейської цивілізації в IV–III ст. до н.е. локалізувалися від Балкан, Передньої Азії та південноруських степів аж до Середньої Азії та Ірану. У III–II ст. до н.е. відбулося інтенсивне розселення частини індоєвропейських племен у Європі та через Кавказ і Центральну Азію — аж до Індостану. З кінця II ст. до н.е. триває і закінчується у I ст. до н.е. виокремлення праслов'ян зі спільного індоєвропейського масиву та їхня консолідація. Остаточний період об'єднання праслов'ян завершується до початку I ст.; тоді ж виокремлюються східнослов'янські та західнослов'янські народності. Пізніше у V–IX ст. частина слов'ян переселяється на Балкани, де і утворюється південнослов'янська гілка. Племена східних слов'ян у IX — першій половині X ст. утворюють могутню феодальну державу — Київську Русь. Таким чином, можемо стверджувати, що довгий час спільного проживання народів індоєвропейського коліна породив спільний запас вірувань, уявлень, слів, який згодом у кожного племені розвивався по-своєму. Дослідження найдавніших фольклорних матеріалів, їхнє зіставлення з героїчним епосом та пам'ятками літератури дають можливість не тільки розширити уявлення про історичне минуле спільних предків, але й зробити висновок про цілісну систему архаїчних структур, мотивів, сюжетів, їхніх взаємодзеркалень та взаємоперегуків у фольклорній спадщині народів індоєвропейської сім'ї.

Спробуємо ідентифікувати давні космологічні мотиви у давньоруських (реконструйованих) фольклорних текстах шляхом їхнього зіставлення із архаїчними матеріалами індоєвропейських фольклорних традицій. Згідно з відомими нині текстами та реконструкціями, індоєвропейське

коло міфопоетичних уявлень являє собою цілісну гармонійно структуровану світоглядну систему з чіткими космологічними атрибутами, які охоплюють всю цілісність «землі» і «неба», створюючи своєрідний поетичний космос. Давньоруський шар цього космосу безперечно співвідноситься із синхронними фольклорними матеріалами інших індоєвропейських народів. Зокрема, виокремимо основні загальноіндоєвропейські космологічні мотиви у фольклорі Давньої Русі.

Сотворіння світу та світове дерево. Давні люди уявляли собі попередні часи як первісний хаос. Свідчення цих уявлень знаходимо, наприклад, у давній індійській «Рігведі»: «Не було несущого і не було сущого тоді. Не було ні повітря, ні неба над ним... Не було ні смерті, ні безсмертя тоді. Не було й знаку тоді ні дня, ні ночі»; в «Старшій Едді»: «На початку часів не було в світі ні піску, ні моря, ні хвиль холодних, не було ні землі, ні неба, скрізь одна безодня...»; в українському фольклорі: «Тоді не було ні неба, ні землі, ні синього моря». Мотиви створення світу із цього первісного хаосу простежуються в багатьох індоєвропейських фольклорних текстах. Так, в одному із гімнів «Рігведи» згадується дерево, з якого створюються земля і небо і на якому обнімаються двоє птахів. Подібні образи, про які М. Костомаров слушно зауважив, що вони «глибоко давньоарійського походження» [3.], широко розповсюджені у фольклорній спадщині. Так, згідно із сучасними дослідженнями, у багатьох індоєвропейських народів, зокрема у слов'ян, універсальна цілісна концепція світу втілювалася в образі світового дерева. Цей поширений у давньому фольклорі образ являв собою своєрідну модель триєдиної вертикальної структури світу — трьох взаємозв'язаних царств: неба, землі та підземного; чотиристоронньої горизонтальної побудови — північ, південь, захід, схід; взаємозалежної картини життя і смерті — квітуче зелене дерево і сухе дерево, які використовувалися як символи в обрядах. Крім того, горизонтальна структура з деревом посередині символізувала і різні часові періоди — весну, літо, осінь, або — ранок, день, вечір, ніч, втілюючи «загальну ідею часу та його руху по горизонтальній площині» [8, 186].

У давньослов'янському фольклорі світовим деревом найчастіше є райське дерево, дуб, явір, сосна, яблуня, горобина тощо. Трьом ярусам світового дерева зазвичай відповідають певні символи-тварини: верхівці та гілкам — птахи (голуби, соколи, соловейки або ж міфологічні птахи — гамаюн, жар-птиця); стовбуру — бджоли; корінню — бобри, змії тощо. Міфологічний образ світового дерева знаходимо у давньоруських календарно-обрядових піснях: «...А серед моря зелений явір, / На явороньку три голубоньки, / Три голубоньки раду радять, / Раду радять, як

світ сновати...»; «Як далеко в полі чистому сирий дуб стояв корехів'ястий, / У того сирого дуба три угіддя є, / Три угіддя є, та й три великії: / В окорениці дуба стояв добрий кінь, / Посередині дуба — бджоли ярії, / Бджоли ярії, соти медовії, / На вершечку дуба ясен сокіл сидів»; «...Серед подвір'я зелений явір, / Під тим явором чорні бобри, / На восиридки — ярії пчоли, / А на вершечку — сивії соколи...» (тут і нижче по тексту використані реконструйовані переклади М. Москаленка. — С.С.).

Образ світового дерева широко представлений і у героїчному епосі («Слово про похід Ігорів», «Калевала» тощо), а також у казках, загадках, замовляннях, обрядах. Словесні описи світового дерева підкріплені його візуальними зображеннями на домашньому начинні, посуді, меблях, писанках, вишиванні, тканих виробках.

За часів християнізації Київської Русі світове дерево трансформувалося в біблійне райське древо. Зокрема, О. Потебня зазначав: «... з нового особливо легко запозичується те, що споріднене з відомим. Таким чином, плідність біблійних сказань про древо життя і древо пізнання добра і зла, про ріки, що течуть з Едему, та про змія, а також апокрифів про райське і хресне древо може пояснюватися не лише тим, що вони самі по собі здатні були справити сильне враження, але й тим, що вони застали інші подібні сказання, почасти місцеві, почасти запозичені з інших джерел» [5, 125].

Світове яйце. Цей міфологічний образ відомий у багатьох індоєвропейських міфопоетичних традиціях. У ведійській космогонії, наприклад, із світового яйця — золотого зародка — виник творець — культурний герой (деміург) Праджапаті. В «Калевалі» із світового яйця постає Всесвіт. Загалом космологічна функція світового яйця пов'язана із важливою роллю ритуалів родючості у багатьох народів. Так, у стародавній Індії мотив світового яйця простежується від ритуальних заклинань (не розбивати яйце) до цілісної космологічної філософії в «Рігведі» чи «Упанішаді». У давніх слов'ян образ світового яйця відображено у пісенному фольклорі: «Ой, літала пава, на заплаву впала, / Як звила гніздечко, ізнесла яєчко, / Ізнесла яєчко, ізнесла і друге, / Ізнесла і друге, ізнесла і третє. / Ой, вивела пава собі трьох синочків...»

Показовим є, зокрема, сюжет білоруської обрядової пісні: курочка ряба знесла бабусі повний кошик яєчок. Наділивши ними всіх онуків, сироті ж бабуся пропонує різні щедрі дарунки (у різних варіантах — дорогу шубу, коня, вола), але сирота понад усе прагне одержати червоне яєчко.

Широко образ світового яйця представлений і в народних казках, де часто воно перебуває у царстві Змія (Коція), що уособлює темні сили, хаос, які, поки живі, не дають розвинутися потенційним елементам майбутнього космосу,

що перебувають зараз у зародку в яйці. Щоб вони змогли розгорнутися, необхідно побороти Змія.

Змієборство. Мотиви змієборства є чи не найбільш доказовими прикладами міграційних процесів у фольклорній спадщині, оскільки походять від загальноіндоєвропейського грозового міфу, в основі якого — перемога Громовержця над Змієм. Зокрема, ці мотиви набули широкого поширення у багатьох давньоруських фольклорних жанрах: казках («Івасик-Телесик», «Коцій Безсмертний», «Іван — селянський син та Чудо-Юдо»), билинах (цикл про Добриню та Змія), переказах, колядках, піснях: «Поїдемо ж ми в чисте поле, / В чисте поле, під темний лісок / За чорним туром, за грубим змієм...»

Безсумнівним є і пізніше нашарування християнських запозичень у давньоруському фольклорі на первинну основу індоєвропейського змієборчого міфу. Так, на Поліссі зберігся пісенний сюжет про святого Юрія-змієборця: «...Послав Господь Бог Юрія з небес, / Ой, Юрій з небес конем виїжджає, / Зміїще лихе з моря випливає. / — Святий Юрію, із'їм тебе я. / — Не з'їси мене, не з'їси й коня, / А тільки з'їси гострого меча». В основі сюжету поширений мотив принесення в жертву Змієві людей: «Зміїщу вони оброку несли, / На день оброку по чоловіку...» Коли ж прийшла пора самому цареві, то він ні сам не пішов, ні жони не послав, а звелів збиратися молодій служниці — красуні дівоньці. Дівчина побивалася та плакала, аж саме небо над нею зглянулося і послало їй захисника — святого Юрія.

Першолюдина. Ще одним спільним мотивом в індоєвропейській фольклорній спадщині є міф про походження світу із частин людського тіла. Так, в «Рігведі» зустрічаємо гімн про першолудину — Пурушу, до частин тіла якого зведені всі частини світу. Такі ж мотиви знаходимо у тексті російської «Голубиної книги» і в українських піснях купальського циклу: «По брусоньку брат із сестрою йшов, / Братонько пройшов, втонула сестра, / Тонула сестра — слово мовила: — Ти не пий, брате, із моря воду, / Не коси, брате, у лузі траву, / Не бери, брате, у полі ягід, / Не лови, брате, у морі рибу. / У морі вода — моя кровонька, / У лузі трава — моя косонька, / В полі ягоди — мої сльозоньки, / В морі рибонька — біле тілонько».

Збереглися й мотиви жертвоприношення Пуруші, які реконструюють первісні обряди людського жертвоприношення та розчленування тіла на частини як ототожнення з елементами космосу. Чи не ці відголоски лунають у давньослов'янській пісні того ж купальського циклу: «Та не грай конем, та понад морем, Іване-Іванчику! / Бо як піймаєм, та зарубаєм, / Та посічем тебе на дрібен мак, / Та посієм тебе в три городочки, / Виросте з тебе троє зіллячок: / Що перве зілля — кучерява м'ята, / А друге зілля — то барвіночок, / А третє зілля — то любисточок...»

Шлюб небесних світил. Цей космологічний мотив добре зберігся в багатьох індоєвропейських фольклорних текстах. Наприклад, про шлюб сонця й місяця йдеться в «Рігведі», де сонце — наречена Сур'я, а місяць — молодий Сома. Ці ж мотиви зустрічаються в обрядовій слов'янській поезії, де господиня завжди порівнюється із сонцем, господар — із місяцем, а діти — із зіроньками. Ці ж міфознаки шлюбного мотиву збереглися у багатьох регіонах України і на весільних короваях, і у весільних піснях: «Ладо моє, Ладо моє, що є на тім короваї / — Є на нім зорка і місяць ясненький...» З давніми уявленнями про шлюб небесних світил пов'язані і мотиви величання весільної рідні: «В мене батенько — ясний місяць, / В мене матінка — ясне сонечко, / В мене сестриця — ясна зірниця...», « А я роду хорошого, / А я батька багатого. / А мій батько — ясен місяць, / Моя мати — красне сонце, / Мої брати — соловейки, / Мої сестри — перепілки...»

Якщо виокремлення та зіставлення загальних космологічних мотивів в індоєвропейській та давньоруській фольклорних традиціях не викликає особливих труднощів, то ідентифікація мотивів, що належать до півтора-двотисячолітньої епохи виокремлення праслов'ян із загальноіндоєвропейського масиву та їхньої консолідації, — завдання більш складне. Це пов'язано з тим, що фольклорний матеріал, який посідає проміжне місце між індоєвропейським та давньоруським шарами, опиняється в найбільш невігідному становищі. Як зазначає дослідник М. Москаленко «... синхронних писемних матеріалів нема, а порівняння з типологічно спорідненими фольклорними текстами інших індоєвропейських традицій в даному відношенні мало що дає (всі вони — продукт специфічного і багато в чому незалежного розвитку, який відійшов далеко від загальноіндоєвропейської основи) [4, 19].

Оскільки виокремлення праслов'ян з індоєвропейської спільноти і формування окремих слов'янських груп народностей (східних, західних та південних) — процес довготривалий і поступовий, то спільність якогось певного мотиву у фольклорній спадщині цих народів може означати або його належність до праслов'янського кола мотивів, або ж його міграцію вже в пізніший період з однієї слов'янської групи до іншої. Проте існують певні теми і мотиви, стосовно яких з високою ймовірністю можна стверджувати, що вони належать саме до праслов'янського (загальнослов'янського) шару. Назвемо деякі з цих мотивів.

Князь та княжий двір. Згадування про князя київського знаходимо в билинах, героїчному епосі, літописах, піснях різних обрядових циклів у багатьох слов'янських народів. Так, в одній з білоруських колядок читаємо: «За горою, за крутою, / Туди їхав київський князь. / Там гуляють

три таночки, / Три таночки, все дівочки...» Одна дівчина привітала князя, та він відмовляється брати її в жони, бо вона йому не рівня, у нього вдома кращі «груби топлять та воду носять». Згадується у фольклорних текстах і княжий двір, де терени тесані з каменю, коні дзвонять сріблом, а челядь стелить ложе для «світлого князя» та його жони — «угорської кралі». За слушним зауваженням М. Костомарова, «сліди поглядів, властивих княжому періоду, видно і у весільних обрядах, де молодого називають князем, а молоду — княгинєю, супутники молодого — його бояри... подружки нареченої — дружки — ця назва нагадує дружину. Молодих садять на посаг, так само як князів на “стіл” на знак вступу на посаду» [3, 109].

Три міста. У слов'янському фольклорі дуже поширеним є мотив жалування трьома містами або селами. Так, князь Володимир жалує Вольгу трьома містами, добра жона (що нагадує жону із «Слова Данила Заточника» або розумну дружину богатиря Ставра Годиновича) купує Київ, Чернігів і Лоїв. Одержання в дар міст від київського князя-сюзерена — безперечною прикметою ранньофеодального періоду давньоруської історії.

Богатир-молодець на чолі війська. Героїко-епічні мотиви знаходимо у східнослов'янському фольклорі, зокрема, у величальних піснях. Молодий богатир, що завжди їде попереду війська, відзначений у цих піснях вродою та мужністю, його називають «красним паничем». Його білі шатри стоять на березі Дунаю або під Царгородом, його вірні слуги завжди готові до походів у «Невір-землю»: «...Пусти нас, пане, у невір-землю! / Пустимо стрілу, як грім по небу, / Пустимось кіньми, як дрібен дощик, / Блиснем шаблями, як сонце в хмарі!»

Поєдинок з «невірним царем». Образ «невірного царя», подоланого у двобої та прив'язаного до стремени — це добре відомий мотив, пов'язаний з образами половецьких ханів. Перемоги князя та його дружини над ханами та їхньою ордою оспівувались у величальних піснях: «Михайле-государю, встань, пробудись! / Твої городи татари взяли!...» Государ Михайло кличе своїх слуг, вимагає вороного коня, меча та шовкового батога: «Я сам поїду у чисте поле, / Я сам поїду, татар догляну, / Татар догляну, конем столочу, / Конем столочу, мечем прикочу, / Мечем прикочу, батогом прибу».

Крім цих мотивів, можемо ще назвати такі спільні для багатьох слов'янських народів богатирсько-героїчні мотиви: віщі птахи і коні, що говорять людською мовою, інцест, побратимство і добування нареченої, астральна символіка, космологічні загадки.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що в основі індоєвропейської космологічної картини світу лежить повна сакральність світу в цілому і всіх його елементів зокрема. Аналіз наявних

фольклорних реконструйованих матеріалів дає підставу припустити існування єдиної цілісної художньої системи та навіть цілісного спільного типу світоглядної свідомості. Природа цієї свідомості може бути вірно витлумачена лише за умови звернення до індоєвропейської та праслов'янської народної словесності. Можемо також стверджувати, що давньоруський світ формувався шляхом нашарування християнсько-візантійських уявлень на індоєвропейський

та праслов'янський фундамент. Ці експлікаційні процеси (у широкому сенсі розуміємо їх як уточнення та розгортання, що відбуваються з міфом у нових циклах) можна звести до двох основних напрямів: відтворення (шляхом асоціативного вживання та використання фольклорних сюжетів, міфологем-назв, мотивів тощо) і породження нового (шляхом переосмислення давно існуючих міфологічних систем, нанизування міфологічних та фольклорних кодів і кліше різних народів).

ДЖЕРЕЛА

1. Давидюк В. Генетико-порівняльний метод — нові можливості фольклористичної компаративістики / В. Давидюк // Збірник наук. пр. [«Література. Фольклор. Поетика». Вип. 36]. — К. : Вид-во Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2012. — С. 28–37.
2. Дмитренко М. Українська фольклористика. Історія. Теорія. Практика / М. Дмитренко. — К. : Ред. часопису «Народознавство», 2011. — 376 с.
3. Костомаров М.І. Дві руські народності / М.І. Костомаров. — К. : Українська прес-група, 2012. — 115 с.
4. Москаленко М.Н. Золотослов / М.Н. Москаленко. — К. : Дніпро, 1988. — 293 с.
5. Потебня О.О. Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення / О.О. Потебня ; пер. В. Давидюк // Фольклористичні зошити. Вип. 11. — К. : Інститут культурної антропології, 2008. — 167 с.
6. Росовецький С. Фольклорно-літературні зв'язки: компаративний аспект / С. Росовецький. — К., 2001. — С. 21–41.
7. Семенов О. Усна народна творчість / О. Семенов. — К. : Оберіг, 2013. — 238 с.
8. Топоров В.Н. Мировое дерево. Универсальные знаковые комплексы. Т. 2. / В.Н. Топоров. — М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. — 496 с.
9. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического / В.Н. Топоров. — М., 2015. — 324 с.

REFERENCES

1. Davydiuk V. (2012). Henetyko-porivnialnyi metod — novi mozhlyvosti folkloristichnoi komparatyvistyky. Zbirnik nauk. prats «Literatura. Folklor. Poetika», Vyp. 36, pp. 28–37.
2. Dmytrenko M. (2011). Ukrainiska folklorystyka. Istoriia. Teoriia. Praktyka. K., Red. chasopisu «Narodoznavstvo», 376 p.
3. Kostomarov M.I. (2012). Dvi ruski narodnosti. K., Ukrainiska pres-grupa, 115 p.
4. Moskalenko, M.N. (1988). Zolotoslov. K., Dnipro, 293 p.
5. Potebnia, O.O. (2008). Pro kupalski vogni ta sporidneni z nymy uivlennia. Folklorystychni zoshyty, Vyp. 11, 167 p.
6. Rosovetskyi S. (2001). Folkloro-literaturni zviazky: komparatyvnyi aspekt. Kyiv, pp. 21–41.
7. Semenov O. (2013). Usna narodna tvorchist. K., Oberih, 238 p.
8. Toporov V.N. (2019). Mirovoie derevo. Universalnye znakovyie kompleksy. M.: Rukopisnyie pamiatniki Drevnei Rusi, 496 p.
9. Toporov V.N. (2016). Mif. Ritual. Simvol. Obraz. Issledovaniia v oblasti mifopoeticheskogo. M., 324 p.

Светлана Сафарян

ИНДОЕВРОПЕЙСКИЕ И ПРАСЛАВЯНСКИЕ КОСМОЛОГИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ФОЛЬКЛОРНОМ НАСЛЕДИИ ДРЕВНЕЙ РУСИ

В статье рассматриваются актуальные вопросы интертекстуальности, интеркультурной коммуникации, межатнической диалогичности и т.д. путем сопоставления фольклорных материалов разных народов индоевропейской семьи. В частности, доказано разнообразие единого историко-культурного фундамента многих индоевропейских традиций, исследована соответственность разных мифологических систем и фольклорных тем с определенной исторической

эпохой, охарактеризована целостная система архаических структур, образов, сюжетов путем идентификации общих космологических мотивов в фольклорном наследии разных индоевропейских народов. Выяснено, что круг мифопоэтических представлений этих народов представляет собой гармонично структурированную мировоззренческую систему с четкими космологическими атрибутами. Помимо этого, в статье отдельно выделены праславянские космологические мотивы, общие для народов разных славянских групп: восточной, западной и южной. Проанализирована сложность идентификации этих мотивов и названы ее причины.

Ключевые слова: фольклор, мифология, индоевропейский, праславянский, древнерусский, космологический, мотив, образ, атрибут, обрядовый.

Svitlana Safarian

INDO-EUROPEAN AND PROTO-SLAVIC COSMOLOGIC MOTIVES IN THE FOLKLORE HERITAGE OF ANCIENT RUS

The problem of the artistic text interpretation in the context of typological comparisons with related and unrelated national literatures is one of the most urgent in modern philological sciences. In particular, over the past decades Ukrainian literary scholarship has accumulated vast experience in researching various aspects of migration processes in fiction. The researchers focus on the issues of intertextuality, intercultural communication, interethnic dialogue, etc. The article also discusses these pressing issues comparing the folklore materials of different peoples of the Indo-European family. In particular, the diversity of the common historical and cultural roots of many Indo-European peoples is proved. The article studies the correlation of different mythological systems and folkloric themes with a certain historical epoch. It characterizes the holistic system of archaic structures, images and plots identifying common cosmological motives in the folklore heritage of various Indo-European peoples. It is found out that the circle of mythopoetic perceptions of these peoples is a harmonious worldview structure with precise cosmological attributes. In addition, the article separately identifies the Proto-Slavic cosmological motifs which are common to peoples of different Slavic groups: eastern, western and southern; it analyzes the complexity of these motifs identification and reveals its causes.

Key words: folklore, mythology, Indo-European, Proto-Slavic, Old Russian, cosmological, motif, image, attribute, ritual.

УДК 821.161.2

ORCID iD 0000-0002-5630-5175

Ірина Терехова

ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГРІХОВНОГО ТА ПРАВЕДНОГО В ПОВІСТІ М. КОСТОМАРОВА «СОРОК ЛЕТ»

У статті автор розглядає проблему гріховного та праведного в маловідомій повісті Миколи Костомарова «Сорок лет», що реалізується у творі через концепти диявол / Бог, гріх / душа. Крім того, у запропонованому дослідженні визначено спільні та відмінні риси російськомовного та україномовного варіантів тексту письменника, висвітлено новаторські риси М. Костомарова-прозаїка, розкрито дидактичні настанови твору. В образі головного героя повісті «Сорок лет» Трохима Яшника відображено письменницьке бачення такого релігійного поняття, як Божа кара, що реалізоване за допомогою відповідних сюжетних вузлів: вбивство людини заради поліпшення матеріального стану, порушення норм християнської моралі, спуска дияволом, сорокарічне покарання. Питання нівелювання духовних цінностей, втрати віри в божественні настанови, моральної деградації людини заради грошей і статусу визначають актуальність російськомовної повісті М. Костомарова й нині.

Ключові слова: повість, гріховне, праведне, художній світ, Костомаров.